

АГРАРНІ РОЗПИСКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

THE AGRICULTURAL RECEIPTS AS AN INSTRUMENT FOR FORMING OF FINANCIAL RESOURCES OF AGRARIAN ENTERPRISES

Хромушина Л.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Сумський національний аграрний університет

Чернець І.Л.

магістрант,
Сумський національний аграрний університет

У статті розглянуто загальні аспекти та проблеми формування фінансових ресурсів аграрних підприємств. Наведено коротку характеристику законодавчої бази щодо функціонування аграрних розписок як інструменту формування фінансових ресурсів за рахунок залучених джерел. Проведено огляд та узагальнення наявного вітчизняного практичного досвіду застосування аграрних розписок аграрними підприємствами, окреслено проблеми та подальші перспективи.

Ключові слова: аграрне підприємство, фінансові ресурси, кредитування, аграрна розписка, агровиробник, кредитор.

В статье рассмотрены общие аспекты и проблемы формирования финансовых ресурсов аграрных предприятий. Приведена краткая характеристика законодательной базы по функционированию аграрных расписок как инструмента формирования финансовых ресурсов за счет привлеченных источников. Проведен обзор и обобщение имеющегося отечественного практического опыта применения аграрных расписок аграрными предприятиями, обозначены проблемы и дальнейшие перспективы.

Ключевые слова: аграрное предприятие, финансовые ресурсы, кредитование, аграрная расписка, агропроизводитель, кредитор.

The article discusses the general aspects and problems of formation of financial resources of agricultural enterprises. Brief description of the legal framework for the functioning of agricultural receipts as an instrument of formation of financial resources at the expense of attracted sources. A review and synthesis of existing national practical experience in the use of agrarian receipts agrarian enterprises, the problems and future prospects.

Key words: agricultural enterprise, financial resources, lending, agricultural receipt, agricultural producer, lender.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Успішність діяльності вітчизняних аграрних підприємств значною мірою залежить від їх забезпечення фінансовими ресурсами. В умовах інфляційних проявів значна кількість аграрних підприємств мають недостатньо власних коштів, а тому вимушені залучати фінансові ресурси з інших джерел, зокрема, використовуючи кредитування. Реалії вказують на те, що для аграрних підприємств банківські кредити часто є недоступними через високий рівень плати за користування ними. Також обмежуючими чинниками отримання кредитів є високі вимоги комерційних банків до застави, видача невеликих кредитів, низький рівень кредитоспроможності агропідприємств

та ін. За таких умов аграрні підприємства потребують застосування інших форм кредитування. Перспективним напрямом вирішення проблеми залучення коштів є використання такого інструменту кредитування, як аграрні розписки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідження питання функціонування аграрних розписок в Україні розпочалося відносно недавно, оскільки аграрні розписки є певною новацією у вітчизняній практиці залучення необхідних коштів аграрними підприємствами. Різномічні теоретико-методологічні та практичні аспекти застосування аграрних розписок розглядалися низкою науковців: Л.М. Худолій, О.В. Григораш, С.В. Мамалигою, В.Є. Андрієвським, Д.І. Демю, С.А. Власюк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Оскільки запровадження механізму аграрних розписок у вітчизняних умовах є інновацією, то є потреба у проведенні подальших досліджень щодо практичного досвіду, результативності, проблем та перспектив розвитку.

Формулювання цілей (постановка завдання). Завданням статті є огляд та узагальнення напрацьованого вітчизняного практичного досвіду застосування аграрних розписок аграрними підприємствами, окреслення проблем та подальших перспектив.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нині серед більшості спільноти економістів-аграріїв справедливо вважається, що фінансові ресурси аграрних підприємств є грошовими доходами та надходженнями, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання, призначені для виконання фінансових зобов'язань, фінансування поточних витрат, а також витрат, пов'язаних із розширенням виробництва й економічним стимулюванням працівників аграрного товаровиробника.

У практичній діяльності кожен господарюючий суб'єкт залучає фінансові ресурси на основі різних джерел їх формування. При цьому матеріальною основою всіх залучених фінансових ресурсів є грошові кошти. Кожне джерело фінансування має характерні особливості і по-різному впливає на поточний стан та потенційні можливості підприємства. З огляду на це, важливим завданням є здійснення вираженої фінансової політики під час вибору джерела формування фінансових ресурсів та комбінації таких джерел [1, с. 9].

Загальноприйнято у вітчизняній економічній науці вважається, що фінансові ресурси щодо власників підприємства поділяються на власні і позикові (позичені і залучені); щодо ж самого підприємства – на внутрішні та зовнішні. Якщо власний капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів, які перебувають у його власності й використовуються для формування частини активів безстроково на безоплатній і безповоротній основі, то позикові кошти представлені отриманими на фінансово-кредитному ринку короткостроковими та довгостроковими кредитами. Водночас за наявної можливості доступу до кредитних коштів використання позикового капіталу та умови його отримання (термін кредитування, відсоткова ставка) можуть бути доволі обтяжливими для суб'єктів господарювання, що зменшує інтерес до залучення фінансових ресурсів такого виду [2, с. 1073].

Проблеми формування фінансових ресурсів за рахунок зовнішніх джерел (позикових коштів) середніх, особливо малих аграрних підприємств зумовлені низьким рівнем їхньої прибутковості, відсутністю необхідної застави, непрозорістю фінансової діяльності, низьким рівнем менедж-

менту. Тому більш придатними та доступними є такі інструменти фінансування, як кредити регіональних кредитних спілок, банківські кредити, фінансування за програмами державної підтримки, лізинг, франчайзинг, аграрні розписки (товарні і фінансові) [3, с. 13].

Кредитування є одним із головних складників механізму формування фінансових ресурсів аграрних підприємств за відсутності у них достатнього обсягу власних коштів.

З метою запровадження інноваційного інструменту кредитування аграрних підприємств під заставу майбутнього урожаю у 2012 р. було прийнято Закон України «Про аграрні розписки» (набув чинності 19.03.2013 р.) [4]. Відповідно до ст. 1 Закону аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. Аграрні розписки можуть видаватися особами, які мають право власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення або право користування такою земельною ділянкою на законних підставах для здійснення виробництва сільськогосподарської продукції [4]. Кредитором за аграрною розпискою можуть бути комерційні банки, фінансові установи, постачальники насіння, добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, переробні підприємства, аготрейдери, виконавці робіт та послуг, постачальники сільськогосподарської техніки та інші учасники ринку [5].

Аграрні розписки поділяються на товарні й фінансові. За товарною розпискою боржник зобов'язується здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою. За фінансовою розпискою боржник має сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості [4]. Отже, фінансова аграрна розписка відрізняється від товарної предметом зобов'язання.

Етапи роботи за товарними аграрними розписками виглядає так:

1. Кредитор надає агровиробнику передоплату на майбутню поставку агропродукції, товару або послуги в кредит.

2. Агровиробник надає кредитору товарну аграрну розписку, посвідчену нотаріально.

3. Агровиробник поставляє кредитору агропродукцію визначеного обсягу і якості.

4. Кредитор повертає розписку агровиробнику з написом «Виконано». Агровиробник закриває розписку у нотаріуса [5].

Відповідно, етапами роботи з фінансовими аграрними розписками є:

1. Кредитор надає агровиробнику грошову позику (товар або послуги у кредит).

2. Агровиробник надає кредитору фінансову аграрну розписку, посвідчену нотаріально.

3. Агровиробник переказує грошові кошти на рахунок кредитора.

4. Кредитор повертає розписку агровиробнику з написом «Виконано». Агровиробник закриває розписку у нотаріуса [5].

Проте через відсутність на час набуття чинності зазначеного закону чітко прописаного механізму запровадження Закон «Про аграрні розписки» запровадив лише у 2015 р. Він запровадився спільним наказом Міністерства аграрної політики та продовольства і Міністерства юстиції України, Проектом Міжнародної фінансової корпорації IFC (англ. International Finance Corporation – одна з п'яти інституцій Групи Світового банку) «Аграрні розписки в Україні» за підтримки Швейцарської Конфедерації в Україні [6, с. 30].

Реалізація пілотного проекту зі введення в обіг аграрних розписок розпочалася у Полтавській обл. у вересні 2015 р. Згодом цей проект почав реалізовуватися і в інших областях: Вінницькій, Черкаській, Харківській. Перша аграрна розписка на 32 тонни насіння соняшника була видана 13 лютого 2015 р. компанії «ПЗК-АГРО». Кредитором виступило сільськогосподарське підприємство «Комбікормовий завод». Договірна вартість розписки становила 192 тис грн. [7].

Станом на грудень 2017 р. у 8 пілотних областях проекту «Аграрні розписки» (Полтавській, Вінницькій, Черкаській, Харківській, Сумській, Миколаївській, Тернопільській та Хмельницькій) було видано всього 165 аграрних розписок, лідируючу позицію мають Вінницька та Полтавська обл. (по 41 розписці), найменша кількість – у Миколаївській обл. (2 розписки) [5].

За результатами роботи з аграрними розписками в Україні натепер вже погашено 51 таку розписку. Чимало малих та середніх сільгоспвиробників вважають за потрібне оформити їх повторно [6, с. 33].

При цьому основними ризиками впровадження аграрних розписок в Україні для агровиробників є: неврожай (втрата врожаю); значна кількість співвласників земельної ділянки; ускладнення взаєморозрахунків, зумовлене і можливе у разі різкого коливання ринкових цін на сільськогосподарську продукцію, оформлену під заставу майбутнього врожаю. Загальними ризиковими чинниками є: нерозуміння принципів роботи цього активу на початковому етапі; неготовність правової та судової систем щодо швидкості прийняття рішень; слабкий розвиток інституту виконання судових рішень; відсутність єдиної консолідованої і достовірної бази даних по господарствах, єдиного реєстру земельних ділянок і прав на них тощо [8, с. 48–49].

Водночас малі та середні агровиробники в пошуках швидких і дешевих сезонних грошей усе частіше дивляться у бік аграрних розписок. Саме цей фінансовий інструмент 20 років тому став у пригоді бразильським фермерам,

умови господарювання у яких були подібні до українських: незначна держпідтримка і надвисокі ставки за банківськими кредитами. Аграрні розписки змогли за два десятиліття згенерувати понад 30 млрд. дол. США обігового капіталу для малих та середніх бразильських фермерів [9].

Для аграрних виробників запровадження аграрних розписок дасть змогу продавати свою продукцію під заставу майбутнього врожаю, зменшуючи залежність від субсидованих кредитів та покращуючи процес коротко- та середньострокового планування їхньої господарської діяльності. Важливою перевагою механізму аграрних розписок є те, що він дає змогу агровиробникам залучати кредити з приватного сектору, не залучаючи державні кошти, що, як наслідок, позитивно впливає на розвиток аграрного виробництва [10, с. 145].

Ми погоджуємося з думкою, що механізм функціонування аграрних розписок є реальною прогресивною альтернативою класичному банківському кредитуванню у залученні фінансових ресурсів [11, с. 223]. Цей новітній для вітчизняної економіки інструмент в розрахунках є більш доступним для середніх і малих аграрних підприємств та фермерів.

За оцінками експертів, економічна доцільність уже в перший рік впровадження аграрних розписок оцінюється в 2–3 млрд. грн. для аграрних товаровиробників. У перспективі аграрні розписки дозволять охопити близько 30% коштів від постачальників матеріально-технічних ресурсів, трейдерів, переробних підприємств, а також близько 5% коштів банківських структур [10, с. 147].

Можна очікувати, що введення в обіг аграрних розписок дасть змогу поступово наблизитися до суми фінансування 45–50 млрд. грн. на рік, які можуть бути залучені аграрними підприємствами за допомогою цього механізму [12, с. 79].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Вітчизняні аграрні підприємства відчувають велику потребу у фінансових ресурсах для свого подальшого розвитку на засадах дотримання світових стандартів якості продукції. З багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин вони не мають поки що достатнього доступу до зовнішніх джерел формування необхідних фінансових ресурсів. Серед різноманітних фінансових методів та інструментів, які сприяють формуванню фінансових ресурсів аграрних підприємств за рахунок зовнішніх джерел, своєю інноваційністю для вітчизняних умов вирізняються аграрні розписки. Нетривалий досвід їх використання, за оцінками аналітиків, заслуговує позитивної оцінки. Питанням подальших досліджень у цьому напрямі має стати проблема формування розвинутої інфраструктури фінансового та аграрного ринків, які б забезпечували рівні можливості доступу до фінансових ресурсів для всіх аграрних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боднар О.А., Кучер В.А. Особливості формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2017. № 6. С. 6–14. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/osoblyvosti-formuvannia-finansovykh-resursiv-silskohospodarskykh-pidpriemstv/>. (дата звернення 30.10.2018).
2. Григораш О.В., Таран Н.О., Жданова О.М. Формування фінансових ресурсів підприємств України. Електронне фахове видання Мукачівського державного університету «Економіка і суспільство». 2017. № 13. С. 1072–1077. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/journal-13/20-stati-13/1588-grigorash-o-v-taran-n-o-zhdanova-o-m>. (дата звернення 26.10.2018).
3. Худолій Л. М. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України. Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2014. № 200. С. 9–14. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/view/149>. (дата звернення 26.10.2018).
4. Про аграрні розписки: Закон України від 6.11.2012 р. № 5479-VI. Дата оновлення: 19.07.2017 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>. (дата звернення 23.10.2018).
5. Аграрні розписки в Україні. Нові можливості. URL: http://forum.techdrinks.info/img/%D0%86%D0%B3%D0%BE%D1%80_%D0%94%D1%83%D0%B4%D0%BA%D0%B0.pdf. (дата звернення 01.11.2018).
6. Мамалига С. В. Аграрні розписки в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Агросвіт. 2017. № 9. С. 30–33. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9_2017/6.pdf. (дата звернення 30.10.2018).
7. Павленко О. Аграрні розписки як дієвий механізм кредитування. Економічна правда. 14.08.2015. URL: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/08/14/555042/>. (дата звернення 26.10.2018).
8. Андрієвський В.Є., Терещук С.М., Сеперович Н.В. Економічна доцільність впровадження системи кредитування під заставу майбутнього врожаю в Україні. URL: http://www.amdi.org.ua/docs/Bulletin/Bulletin_67_April_2012.pdf. (дата звернення 01.11.2018).
9. Аграрні розписки. ТОП-17 актуальних питань-відповідей. URL: <http://agroportal.ua/ua/publishing/sobytiya/agrarnye-raspiski-top17-aktualnykh-voprosovotvetov/>. (дата звернення 2.11.2018).
10. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи: монографія / за ред. Д.І. Деми. Житомир: ЖНАЕУ, 2015. 364 с.
11. Власюк С.А. Альтернативні форми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. Збірник наукових праць Уманського НУС. 2016. № 88. Ч. 2. С. 219–229. URL: <http://journal.udau.edu.ua/assets/files/88/eko/ukr/26.pdf>. (дата звернення 1.11.2018).
12. Калетнік Г.М., Пчелянська Г.О., Терещук С.М. Аграрна розписка як альтернативний варіант фінансового забезпечення аграрного виробництва. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2012. № 4 (70). Т. 2. С. 74–79. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdf/a/830.pdf>. (дата звернення 30.10.2018).